

Кучеренко І.А. Професійна компетентність сучасного вчителя-словесника як інтегральна характеристика фахівця нової генерації / І.А. Кучеренко // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: реалії і перспективи» (25–26 жовтня 2018 р.) [Електронний ресурс] / За заг. ред. І. В. Гайдаєнко; упор. Т. Г. Окунович – 2018. – 249 с. - С.100-103.

Кучеренко Ірина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри практичного мовознавства,

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

Професійна компетентність сучасного вчителя-словесника як інтегральна характеристика фахівця нової генерації

Модернізація сучасної мовної освіти, реалізація концепції «Нова українська школа» вимагає особливої діяльності сучасного педагога – творчого, відповідального, здатного приймати компетентні професійні рішення. «Напрямок нової професійної переорієнтації вчителя – від просвітництва до здійснення життєтворчої та культуротворчої місії, від маніпулятивної, авторитарної педагогіки до педагогіки особистісно орієнтованої, педагогіки співробітництва [4, с. 104]». Реалізація компетентісно спрямованої системи шкільного мовного навчання потребує висококваліфікованого вчителя, котрий володіє необхідними професійними компетентностями, вміє працювати на уроці, на якому постійно змінюються умови педагогічної діяльності, спроможного передбачити зміни й готового прогнозувати результати навчальної діяльності учнів. Цілі реформування мовної освіти зумовлюють потребу у вчителях-словесниках нової формації, які впевнено діють у різномісних професійних педагогічних ситуаціях, здатні генерувати новітні ідеї.

Педагогічна позиція вчителя особлива – педагог є організаційно-управлінським і комунікативно-діяльним центром, який починає, веде, підтримує та спрямовує навчально-виховний процес. Під час педагогічної діяльності вчитель діє і відповідно сприймається учнем не тільки як спеціаліст у своїй галузі, а і як соціальна особистість. Педагогічна позиція вчителя, –

стверджує І. Бех, – є «унікальною, оскільки одночасно виступає й особистісною (вона виявляється у будь-якій зустрічі дорослого з дитиною), і професійною, необхідною для створення умов досягнення цілей і цінностей освіти. Принципово важливо наголосити, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде й ніколи не зустрічається з дитиною як «об'єктом»; в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у власне професійній – з умовами її становлення і розвитку [2, с. 76]». У процесі зростання професіоналізму словесника в умовах сучасної мовноосвітньої парадигми надзвичайно важливу роль відіграють два аспекти високоякісної праці вчителя: професійна компетентність і особистісні якості, які у нерозривній взаємодії виявляють майстерність педагога та забезпечують процес ефективного навчання української мови.

Феноменологія професіоналізму, професійної компетентності педагога, вчителя-словесника були об'єктом досліджень педагогів (І. Зязюн, І. Підласий, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, А. Хуторський та ін.), психологів (І. Бех, І. Зимня, А. Маркова та ін.), лінгводидактів (О. Біляєв, З. Бакум, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мамчур, Л. Мацько, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко, В. Сухомлинський та ін.).

Професійна компетентність – це «інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [3, с. 722]». В. Сидоренко, конкретизує означене поняття в аспекті лінгводидактики і визначає професійну компетентність учителя української мови і літератури як «особистісну якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської (планувальної), аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на технологічному (інноваційному) рівні, забезпечення ціннісно-орієнтованого простору як для власного сталого саморозвитку і самовдосконалення, так і учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень наперед заданого спільного результату [8, с. 73]». **Професійну**

компетентність учителя-словесника визначаємо як інтегральну єдність сформованих предметно-фахових знань, умінь і навичок та досвіду навчально-методичної роботи, здатності креативно розв'язувати професійно-життєві завдання, які необхідні для якісного проектування навчально-виховної роботи та здійснення продуктивної процесуально-технологічної діяльності на уроці української мови [6].

І. Зв'язок у структурі професійної компетентності виокремлює знання предмета, методика його викладання, педагогіку та психологію, рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуальні особливості й професійно-значущі якості, стиль взаємовідносин із людьми. Важливою особливістю професійних знань учений цілком справедливо вважає їх комплексність, що потребує від учителя вміння синтезувати матеріал для успішного розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій [5, с. 32].

Професійна компетентність учителя-словесника – це єдність обов'язкових фундаментальних компонентів – філологічної (фахової), дидактичної, психологічної, методичної, креативної компетентностей та особистісних якостей.

Філологічна (фахова) компетентність вчителя-словесника відповідно до специфіки професійної діяльності виявляється у галузі ключових філологічних наук (мови і літератури). Філологічну компетентність передусім співвідносимо із лінгвістичною, комунікативною, яка своєю чергою структурується на складники. У науковому просторі не існує чіткої парадигми компонентів комунікативної компетентності, однак більшість науковців (Н. Голуб, Л. Мамчур, М. Пентиліук, Т. Симоненко та ін.) основними складниками справедливо вважають мовну, мовленнєву, соціокультурну, діяльнісну компетентності.

У нашому розумінні педагогічна компетентність сучасного словесника ґрунтується на знаннях теорії та практики навчання і виховання, загальнодидактичних закономірностях, принципах і правилах навчального процесу, педагогічної етики, вміннях проектувати педагогічну діяльність, здійснювати ефективне навчальне спілкування і продуктивну пізнавальну

взаємодію тощо. У межах педагогічної компетентності деякі дослідники виокремлюють технологічний компонент, що є цілком слушним. Так, Ю. Азаров технологічний компонент трактує як сукупність засобів і прийомів, за допомогою яких педагог досягає необхідного педагогічного результату [1, с. 122]. У такому ракурсі педагогічна компетентність передбачає високий рівень оволодіння педагогічною технікою, вміння вчителя досягти поставленої мети й одержувати оптимальні результати педагогічної діяльності.

Психологічна компетентність включає сформованість знань загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, лінгвопсихології, психічних процесів, сприйняття, мислення, пам'яті, уваги, мотивації, мовленнєвої і пізнавальної діяльності учнів. Погоджуємося з думкою І. Зязюна про те, що знання вчителя мають бути звернені, з одного боку, до предмета, який він викладає, а з іншого – до учнів, психологію яких мусить добре знати. Готуючись до уроку, вчитель обмірковує зміст, методика, враховує особливості сприймання учнів певного віку, класу, власні можливості [5]. Психологічна підготовка словесника передбачає усвідомлення головної мети навчання – розвиток мовної особистості учня, його комунікативної компетентності; осмислення ролі учня в педагогічному процесі як рівноправного, активного суб'єкта (а не об'єкта) навчальної діяльності.

Методична компетентність виявляється у теоретико-методичній обізнаності щодо педагогічної діяльності – викладання навчального предмета, здатності й готовності здійснювати проектування та реалізацію процесу навчання на уроці відповідно до сучасних вимог і пріоритетів мовної освіти, спроможності інноваційно збагатити власну педагогічну діяльність й успішно розв'язувати педагогічні ситуації. Підґрунтям методичної компетентності, на думку О. Семенов, є «знання методологічних і теоретичних основ методики навчання мови, літератури, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання, вміння застосовувати набутий досвід в освітній діяльності [7, с. 39]». Логічно, що методична компетентність учителя-словесника включає знання з питань методики навчання української мови, належне володіння педагогічним стилем і передбачає освоєння класичних та новітніх науково-методичних

концепцій, опанування сучасних технологій навчання, володіння арсеналом традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання української мови.

Креативна компетентність є важливим складником професійної компетентності сучасного педагога-професіонала, необхідною умовою його продуктивної творчої педагогічної діяльності. Креативна компетентність є життєво необхідною якістю фахівця-інтелектуала і завжди пронизує всю його професійну діяльність. Креативна педагогічна діяльність словесника передбачає пошук оптимальних рішень, здатність до самовдосконалення й самоосвіти, розробку нових технологій, форм, методів і прийомів навчання.

Особистісні якості вчителя-словесника разом із вище зазначеними компонентами визначають сутність і цілісність його професійної компетентності. Гуманістична трансформація освітньої парадигми, переосмислення позиції вчителя на уроці рідної мови, значущість особистісних якостей словесника у процесі педагогічної діяльності дають підстави визначити найбільш важливі й суттєві особистісні якості вчителя української мови, які ми розглядаємо у складі таких групових елементів:

✓ *загальні* – ерудиція, тактовність, етичність, гуманність, доброзичливість, емпатійність, рефлексивність, конгруентність, контактність, сугестивність, інтелігентність, вихованість, гречність, чуйність, урівноваженість, толерантність, людяність, емоційність, естетичний смак;

✓ *організаційні* – контакт із класом, вміння організовувати роботу класного колективу загалом і кожного учня зокрема, вимогливість, витриманість, справедливість, об'єктивність.

Отже, професійно компетентний учитель – це конкурентоспроможний фахівець з високим рівнем розвиненості всіх обов'язкових ключових компонентів професійної компетентності – філологічна (фахова), дидактична, психологічна, методична, креативна компетентності й особистісні якості. Стратегічними чинниками на шляху зростання власного професіоналізму виступають творчість і самоорганізація – самонавчання й самовдосконалення. Учитель-словесник має прагнути до акме-вершини професіоналізму, до

високого рівня розвиненості кожного компонента професійної компетентності, до яскравої позитивно-гармонійної «Я-концепції» з професійно-педагогічними ціннісними орієнтаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азаров, Ю. Мастерство воспитателя / Ю. П. Азаров. – М. – 1971. – 231 с.
2. Бех, І. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Життєва компетентність особистості від теорії до практики : науково-метод. посібник / [за ред. І. Г. Єрмакова]. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с.
5. Зязюн, І. Професія вчителя у вимірі педагогічної майстерності / І. А. Зязюн // Педагогічна і психологічна науки в Україні : в 5Т. / НАПН України ; [ред. рада : В. Г. Кремень (голова), В. М. Мадзігон, В. І. Луговий та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Т. 4 : Професійна освіта і освіта дорослих. – С. 229 – 245.
6. Кучеренко, І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія / Ірина Кучеренко. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. – 410 с.
7. Семенов, О. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника : навч.-метод. посіб. / Олена Семенов. – К. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.
8. Сидоренко, В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2011. – № 1. – С. 72 – 77.